

Чужина не замінила йому Україну

Штрихи до портрета Андрія Жука

Тарас ПУСТОВІТ

Заступник директора Державного архіву Полтавської області, заслужений працівник культури України, голова Полтавського міського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

ТРИВАЛИЙ час радянська система свідомо замовчувала або фальшувала відомості про осіб, які брали участь у національно-визвольному русі. Внаслідок такої кількадесятирічної політики тисячі імен краян і досі залишаються малознаними для широкого загалу, хоча у науковому світі ці постаті вже давно пошановані у найавторитетніших виданнях та монографіях. Тож, на нашу думку, тепер черга популяризувати імена наших героїв – таке ми бачимо найперше завдання як для науковців, так і для представників ЗМІ.

Нині наша розповідь – про уродженця Лубенщини Андрія Ільковича Жука (1880–1968) – громадського і політичного діяча, публіциста та кооператора, ідейного натхненника самостійницького руху початку ХХ ст. та періоду української революції 1917–1921 років.

Освіту здобував упродовж усього життя

НАРОДИВСЯ Андрій Ількович Жук 1 липня 1880 року в с. Вовчок Лубенського повіту Полтавської губернії у збідній козацькій родині. Освіту здобував у 3-річній місцевій церковно-парафіяльній школі і все подальше життя – самотужки. Та, попри відсутність класичної освіти, він залишався для сучасників одним із інтелектуалів та теоретиком національної політичної думки.

Оскільки Лубенщина на зламі ХІХ–ХХ століть була своєрідним П'ємонттою нашого національного, культурного і духовного відродження, то українофільські ідеї дуже швидко захоплювали місцеву молодь. Зі старших лубенських патріотів Андрій Жук, зокрема, був знайомий з Володимиром Шеметом, Володимиром Леонтовичем, Миколою Поршем, Симоновим (Номисом), родиною Яновських. За спогадами Юрія Колларда, Андрій Жук 1901 року, коли працював у Лубенському статистичному бюро, вступив до Революційної Української Партії (далі – РУП) і був її чи не найдіяльнішим членом. Він знайомиться із полтавськими семінаристами-рулівцями, зокрема з Симоном Петлюрою; у першій половині 1902 року через Миколу Міхновського поширює прокламації РУП у селах Веселому та Рубіжному на Харківщині; дописує до Літературно-наукового вісника (публікація стосувалася поширення земством українських книжок, ЛНВ за липень–серпень 1901 року). Вірогідно, що саме А. Жук став одним з ініціаторів українського студентського з'їзду у Львові та конференції РУП у Полтаві, відповідно у червні 1901 та серпні 1903 років.

Водночас праця у статистичному бюро Полтавського губерніяльного земства дозволяла юнакові краще пізнати природу побуту і звичаїв краян, заприятелювати з іншими статистиками-українофілами: Аркадієм Кучерявенком, Василем Кошовим, Сергієм Андрієвським. Працюючи статистиком, намагався виконувати й партійні доручення, зокрема під час проведення подвірного перепису 1900 року молоді люди не тільки докладно розпитували селян про життя-буття, а й послуговувалися рідною мовою, вожере висловлювалися до будь-якого начальства, поширювали заборонену літературу та листівки. Ці та інші фактори й викликали у значної частини сільського населення переважно позитивні емоції та почуття.

У листопаді 1903 року за революційну діяльність було заарештовано значну кількість відомих рупівців як у Полтаві, так і в інших містах. У бугегарнях опинилися: Дмитро Антонович, Борис Мартос, Іван Рудичів, Андрій Жук. Через багато років, він по крихтах збиратиме відомості про своїх побратимів по партії, з великою симпатією згадуватиме родину Русових, долучиться до редактування видання спогадів Софії Русової (Львів, 1937), опублікує блискучу розвідку про Михайла Русова («Сучасність», 1963).

«Сірий кардинал»,

або Винятково скромна людина

У ДЕЯКИХ публікаціях науковці називають Андрія Жука «сірим кардиналом» самостійницького руху від 1908–1918 рр. На думку професора Ігоря Гирича, Андрій Жук залишався упродовж усього життя винятково скромною та неамбітною людиною, ніколи не пнув до показних чільних посад в організаціях, ідейним керівником фактично яких він був. Мова зокрема про створення груп «Вільна Україна» (1911–1912 рр.) та «Союз визволення України» (1914–1918 рр.).

Фактично від 1907 року Андрій Ількович перебував в еміграції, спочатку на Галичині, згодом в Австрії, де співробітничав в органі галицько-українських соціал-демократів «Земля і Воля» (1908 р.), був головою Закордонної групи УСДРП Наддніпрянщини у Львові (1908–1911 рр.), співредактором партійного часопису «Праця» (1909–1910 рр.), журналу «Економіст». Його роль в українському соціал-демократичному таборі досить помітна – він входить до складу ЦК УСДРП, стає видатним теоретиком партії.

Андрій Жук та його побратими у передреволюційний період закликали до еволюціонування УСДРП у бік РУП, до залучення задля досягнення спільної мети лідерів самостійництва на Наддніпрянщині Миколу Міхновського, Володимира Чехівського, братів Шеметів, Вячеслава Липинського й прихильників національного монархізму. Знаючи, що у своїх спогадах, писаних у 1930-ті роки, голова

Архівне фото надане автором.

Андрій Жук.

ОУН Євген Коновалець згадує студентський з'їзд у Львові й своє знайомство з наддніпрянськими емігрантами-есдеками. Найбільше враження на нього, на формування його соборницької ідеології й самостійництва, справили: Д. Донцов, О. Степаненко, М. Залізник і А. Жук.

У період української революції (1918 р.) Андрій Ількович перебував на дипломатичній службі при українському посольстві у Відні, брав участь у двох дипломатичних конференціях у Відні і Карлсбаді (1919 р.).

Архів Андрія Жука – безцінне джерело інформації про нашу визвольну боротьбу

ПЕРЕБУВАЮЧИ в еміграції, він не перестає цікавитися долею земляків-наддніпрянців, збирає різні документи періоду української революції, піклується про збереження пам'яток історії та старовини на підсоветській Україні. Про своє полтавське коріння він пам'ятатиме завжди. 28 травня 1925 року Андрій Жук звертається до президії Лубенського окриккомку з пропозицією про необхідність повернення музею К. М. Скаржинської з Полтави до Лубен. Аргументує свою позицію Андрій Ількович так: «З огляду на те, що Музей К. М. Скаржинської походженням своїм і більшою частиною своїх предметів є музей лубенський, що місто Полтава, по розформуванню губернії, тратить, так би мовити, титул на посідання цього музею, бо дісталася йому в характері центра губернії; далі, з огляду на те, що Полтава має свій власний музей, і в Лубнях ніякого музею нема, – було б доцільним і справедливим, щоби Музей К. М. Скаржинської повернув назад до Лубен, чи то до Круглику; ... дозволяю собі звернути увагу на потребу бережного відношення до могил, осель і інших об'єктів, які зв'язані з іменами людей, що заслужилися на полі науки і просвіти. Виконком добре зробив би, якби подбав про консервування будинків етнографа і першого директора Лубенської гімназії Симонова (Номиса), філософа Лесевича (Денисіва), етнографа Милорадовича (Литвяки), письменниці Яновської (х. Яновщина)...»

Активність А. Жука за кордоном вражає. Він багато пише, збирає та систематизує матеріали про колишніх рупівців, провідників української революції 1917–1921 років, друкує спогади і до 10-річчя трагічної загибелі Головного отамана УНР редагує і видає в 1936 році у Львові збірку «Симон Петлюра в молодості» (Львів, 1936).

У повоєнні роки наш земляк мешкає у Відні, присвячує себе повністю історичним дослідженням: активно друкується у досить відомих і колах емігрантської інтелігенції часописах: «Вільна Україна», «Сучасність», «Визвольний шлях». Відійшов у засвіти 3 вересня 1968 року.

АНДРІЙ Ількович уже кілька десятиліть перебуває в орбіті зацікавлень українських істориків, і не тільки тому, що був видатним громадсько-політичним діячем ХХ століття. Він заслуговує на особливий інтерес з боку науковців через те, що зберіг і систематизував за кордоном величезний інформаційний масив джерел: документи, епістолярій, кореспонденції, нотатки, періодичні видання. В його архіві, що нині зберігається в Оттаві (Канада), приміром, віднайдено листування з Володимиром Винниченком, Симоном Петлюрою, Вячеславом Липинським, Володимиром Дорошенкою та ін.; зібрано відомості про Дмитра Антоновича, Володимира Дорошенка, Юрія Колларда, Андрія Лівницького, Бориса Мартоса, Михайла Русова, Миколу Порша та ін.; упорядковано матеріали з історії Лубенщини «Лубенський полк», «Лубенська республіка», «Революційний Вовчок. 1901–1907 рр.», «Гімназіяльна українська громада в Лубнях у 90-х роках ХІХ ст.». Архів А. Жука – безцінне джерело інформації про нашу визвольну боротьбу.

Зрозуміло, що у форматі газетної публікації автор зміг лише окреслити портрет краєнина-патріота. Увесь його життєвий і творчий шлях – це жертвоне служіння рідному краю, ідеалові вільної незалежної соборної Української Держави. Переконалими, незабаром відбудеться справжнє повернення Андрія Жука на Батьківщину – незабаром його іменем будуть названі вулиці у населених пунктах Полтавщини.